Nguyễn Tuấn - Một Trung Quốc đã thấm mệt . Phần 1

Gồm 2 phần

22/8/2022

I. Bài học Mỹ

Xin được giới thiệu với độc giả bài viết đồ sộ về Trung Quốc của tác giả Nguyễn Tuấn, một doanh nhân đã nhiều năm lăn lộn ở Mỹ, Trung Quốc, Đài Loan… Bài được chia thành hai phần để độc giả tiện theo dõi. (Tho Nguyen)

Hơn hai mươi năm nay tôi đến Trung Hoa dễ cả trăm lần, vì công việc, vì du lịch và chứng kiến những đổi thay của đất nước này. Hai năm vừa rồi đại dịch đi lại hết sức khó khăn. Ai vào Trung Hoa phải mua vé máy bay cắt cổ, chấp nhận ba tuần cách ly, hơn 10 lần ngoáy mũi, một mình một phòng khách sạn, cơm nước đạm bạc. Tôi cũng làm được vài chuyến, tổng cộng số ngày bị nhốt hơn hai tháng, hân hạnh biết một Trung Hoa oằn mình trong chính sách zero COVID. Trong đời không có nhiều khi được hơn hai tháng không ai quấy rầy tha hồ đọc sách, khỏi làm việc nhà, trong cái rủi cũng có cái may.

Sau những ngày chật chội cách ly như ở tù ra được trời rộng là một niềm vui lớn. Anh bạn người Hoa đến đón biết ý lúc nào cũng đỗ xe ở điểm đầu tiên để vào Starbucks Reserve làm một ly cà phê. Starbucks ở những

thành phố như Thẩm [Thâm] Quyến Thượng Hải rất tráng lệ, không dễ tìm thấy ở Mỹ. 9 đô một ly cà phê ở Mỹ chắc cũng ít người uống nhưng khách tấp nập. Starbucks là một hiện tượng độc đáo ở Trung Quốc. Cho dù truyền thông ở đây ra rả chưởi Mỹ trong bối cảnh căng thẳng, Starbucks lúc nào cũng đông vui. Dẫu cho bao hàng cà phê nội địa ra sức cạnh tranh từ bắt chước logo cho tới trang trí, từ bán rẻ bằng nữa giá, Starbucks vẫn vượt xa chứng tỏ thương hiệu có một lôi cuốn đặc biệt với giới trẻ.
Ngay những ngày này, bộ mặt Trung Hoa thay đổi đến chóng mặt ngay cả trong dịch COVID. Trong hai năm vừa rồi số nhà trọc trời Thẩm Quyến xây nhiều hơn cả thế giới cộng lại, metro hơn thêm mươi trạm, khai trương cây cầu dài 55 cây số qua biển nối Thẩm Quyến với Macao và Hồng Kông. Sự phồn hoa thấy rõ trên những đại lộ nhộn nhịp, thị tứ sang trọng và giá nhà đắt nhất thế giới, vượt qua New York với hơn 25,000 USD trên một mét vuông ở những khu tốt. Thẩm Quyến, như đại diện một Trung Hoa trẻ hoá như lời ông Tập, rầm rập đi tới, giấc mơ Trung Hoa trong tầm tay!

Trong khi Mỹ chìm đắm trong những cãi vã liên tục bất tận của các đảng phái, sự bất lực trong giải quyết các vấn đề về sắc tộc giữa da trắng và da màu, ma tuý, bạo lực súng ống, giàu nghèo… thì chính quyền Trung Hoa tự tin chỉ dạy dân chúng ngày chúng ta qua mặt Mỹ không xa.

Sự trỗi dậy của Trung Hoa trong 40 năm qua phải nói là thần kì. Từ một di sản đói nghèo do Mao để lại, Đặng và các người kế nghiệp của ông đã xây dựng một quốc gia với tổng sản lượng nội địa gần bằng Mỹ, nếu tính đến sức mua thì đã vượt Mỹ. Đặng bắt đầu chính sách xoá đói giảm nghèo cho hàng mấy trăm triệu người và thành công vượt bực. Năm 2021 TQ xuất khẩu 3.400 tỉ Mỹ kim hàng hoá ra thế giới trong đó khoảng 600 tỉ vào Mỹ, dưới 20% cho nên bây giờ không Mỹ thì chợ vẫn đông. Chính sách thuế quan của Mỹ đánh lên hàng TQ chẳng nhằm nhò gì, chỉ khổ người Mỹ phải nai lưng đóng thêm thuế hàng hoá trong khi lạm phát phi mã.
Sau khi Liên Xô sụp đổ vào 1991, nền dân chủ tư sản Tây Phương không còn đối thủ. Nói như triết gia Fukuyama là sự chấm dứt của lịch sử vì dân chủ tự do sẽ là mẫu mực cho nhân loại từ nay về sau. Với quan niệm đó, một Trung Hoa giàu lên sẽ là một Trung Hoa tự do hơn. Dòng tiền đầu tư toàn cầu ồ ạt đổ vào và một nền văn minh 5000 năm giật mình tỉnh giấc tham gia giấc mơ tư bản hóa. Đồng thời 40 năm qua cuộc cách mạng kỹ nghệ số cũng bùng nổ và với bản chất năng động trong thương trường, sự cần cù và thông minh, người Hoa nắm bắt thời cơ, kiếm được thị phần, hiện đại hoá sản xuất. Tây Phương giật mình khi sau mấy thập kỉ, không còn hình ảnh của những người Hoa ốm o, lở loét đi làm đường sắt ở Mỹ, bán chạp phô, tiệm ăn Tàu rẻ tiền hay chui rúc trong những Chinatown dơ bẩn.
Ngay cả loại người Hoa cùng đinh tha phương đi làm cu li đồn điền ở Mã Lai cũng tập hợp xây nên một Singapore đẹp đẽ và giàu có. Giới tính hoa Tây Phương tự hỏi vì sao nên nỗi này, ai tạo ra một đối thủ nặng ký?

Một Trung Hoa giàu lên sao không tự do hơn? Mấy trăm triệu người Hoa giai cấp trung lưu không màng tới bầu cử tự do, vẫn ủng hộ Đảng Cộng sản TQ, người chỉ huy một nền kinh tế tăng trưởng hai con số trong 40 năm mà không có một cuộc khủng hoảng nào lớn. Khi những người Hoa vác những núi tiền đi ra thế giới đầu tư thì Mỹ chìm ngập trong những khủng hoảng, từ tài chính cho tới những cuộc chiến tranh không cần thiết, từ bạo lực xã hội, súng nổ máu rơi cho tới y tế ngốn 20% GDP mà người Mỹ vẫn không khỏe hơn người khác. Trật tự thế giới sau chiến tranh lạnh đi đến cáo chung. Pax Sinica đang định hình cạnh tranh với Pax Americana trên mọi lĩnh vực.

Nhiều người tự hỏi tại sao một Trung Hoa giàu có và tự tin như vậy lại quên lời ông Đặng, từ từ mà tiến, che đậy mưu đồ, chờ thời cơ? Mấy mươi năm là chuyện nhỏ trong 5000 năm lịch sử. Tại sao ông Tập lại hùng hổ đòi vượt Mỹ, công khai thách thức trật tự thế giới, bắt nạt láng giềng nhỏ bé như Việt Nam và Phi Luật Tân? Ngay cả mấy đứa học sinh ở Hồng Kông cũng bị bỏ tù vì tội kêu gọi biểu tình.

Một Trung Hoa giàu có nhưng cư xử không đáng mặt siêu cường.

Thật ra một Trung Hoa bây giờ đã thấm mệt, đừng nhìn những kiến trúc hoành tráng mà nghĩ con đường trước mặt cho giấc mơ Trung Hoa là rộng mở và không gập ghềnh.

40 năm qua, tiền của người Mỹ đổ vào đầu tư không tạo ra một đất nước với bầu cử tự do kiểu Mỹ. Nhưng chủ nghĩa tư bản đã làm kiến trúc xã hội Mỹ và Hoa có nhiều điểm rất chung trong một vài liệt kê sau đây:

– Hố phân biệt giàu nghèo: 1% người Mỹ sở hữu 35% tổng tài sản xã hội. Ở TQ 1% người Hoa sở hữu 31%. Tích lũy tư bản ở Mỹ đã hơn 250 năm trong khi ở TQ mới 40 năm cho thấy sự thu tóm tư bản ở TQ là mãnh liệt lẫn bất công chừng nào. Chỉ số Gini (do Liên Hiệp Quốc đặt ra để chỉ về sự mất cân đối giàu nghèo) ở TQ là 0.47 còn lớn hơn 0.39 ở Mỹ.

Một điều nực cười là ở TQ, chủ nghĩa Marx vẫn được kính trọng và sinh viên nào cũng học trong khi sự bóc lột của giới tư bản qua giá trị thặng dư của người lao động (tức là giá trị người lao động làm ra trừ đi tiền lương của họ) lại quá rõ ràng. Ở TQ, trong 40 năm qua, mấy trăm triệu người lao động từ thôn quê ra thành thị, đổ mồ hôi trong các hãng xưởng thiệt ra hưởng lợi rất ít. Giới giàu có phần lớn từ thành phần nhóm lợi ích và con ông cháu cha. Giới trẻ lớn lên có thể nhìn thấy điều đó và bất bình. Ở TQ ngày nay danh từ Thiên An Môn là tối kị nhưng giới lãnh đạo vẫn hiểu rằng, một thế hệ trẻ TQ, hiểu biết về nền dân chủ Tây Phương là một điều nguy hiểm, tiềm tàng những Thiên An Môn trong tương lai.

Cứ nhìn dòng người biểu tình ở Hồng Kông là biết. Cho dù phim ảnh chính thống nhà nước không ngừng quảng bá những giá trị cách mạng, không Hồng quân đánh cho Mỹ chạy dài trong chiến tranh Triều Tiên ở bộ phim đầu tư 200 triệu đô "Trận chiến hồ Changjin", thì sắp tới đạo diễn huyền thoại Trương Nghệ Mưu lại ra bộ phim "Bắn tỉa"

cũng không kém phần hoành tráng. Giới trẻ buổi chiều thứ Bảy làm Thượng Hải, Thẩm Quyến, Bắc Kinh nhộn nhịp giống New York, London nhiều hơn. Quần là áo lượt từ Chanel tới Hermes, Gucci tới Louis Vuitton mà không thấy một áo đại cán nào. Chủ nghĩa tiêu xài cá nhân, vốn xa lạ với người Hoa lớn tuổi giờ thành biểu tượng của tuổi trẻ ở đây. Trung Hoa trở thành thị trường lớn nhất cho hàng hoá xa xỉ, vượt qua Mỹ và Châu Âu. Dễ hiểu vì sao nhà máy lớn nhất của Tesla nằm ở Thượng Hải.

– Hai quốc gia Mỹ và TQ cùng một vấn đề về phân bố dân cư trong sản xuất công nghệ: Cuộc cách mạng số và tin học trong 40 năm qua cùng với toàn cầu hoá đã làm nước Mỹ thay đổi toàn diện, dọc theo hai bờ biển là sự phồn thịnh với nền kinh tế mới gắn liền với sự ra đời của Internet và tự động hoá. Những tiểu bang phía trong trở nên nghèo đi khi những nhà máy đóng cửa và chuyển việc làm qua TQ, những nông trại tiêu điều, những thành phố nhỏ xuống cấp, cứ xem phim Nomadland hoặc American Factory là đau lòng thấy một bộ phận không nhỏ những người Mỹ bị bần cùng hoá vì không theo kịp kỹ thuật công nghệ. Thời kỳ vàng son của những nông trại hoặc thành phố nhỏ êm đềm được xem là nơi tạo ra những tính cách nước Mỹ giờ đã qua. Giờ đây nơi giàu có nhất nước Mỹ ở Silicon Valley người da trắng thành thiểu số. Có một nước Mỹ của người có tiền (the have) và không tiền (the have not). Trung Hoa cũng vậy, sự thịnh vượng chỉ thấy được dọc theo miền duyên hải và các thành phố lớn, đi sâu vào đất liền nông thôn cũng nghèo xơ xác, chỉ còn người già và trẻ nhỏ. 600 triệu người Hoa sống dưới 150 đô mỗi tháng. Người trẻ đều dồn về thành phố nơi công ăn việc làm dễ hơn nhưng đời sống đắt đỏ đã tạo ra một giai tầng giàu nghèo cách biệt quá lớn. Một cặp vợ chồng kỹ sư ở Thượng Hải với mức lương trung bình phải làm việc 55 năm không tiêu một đồng mới trả nổi một căn hộ 100 mét vuông!

– Các đại công ty về công nghệ tin học có ảnh hưởng lên xã hội với khả năng vượt qua nhà nước: cứ nhìn những đại công ty mới ra đời trong 30 năm nay như Google, Facebook, Amazon ở Mỹ và tấm gương của những công ty này ở TQ là Baidu, Tencent và Alibaba đã tạo ra một sự độc quyền quá lớn với xã hội. Facebook vì lợi nhuận sẵn sàng để tin vịt tràn ngập hoặc tự đóng tài khoản những nhà bất đồng chính kiến ở nhiều nước. Điều trần của Frances Haugen, cựu nhân viên cao cấp của Facebook trước Quốc hội Mỹ nêu lên vấn đề rất lớn như ảnh hưởng tai hại của thông tin không kiểm chứng lên số đông dân chúng. Tencent qua cài đặt WeChat kiếm soát hơn 90% sự trả tiền qua phone ở TQ và thu lợi hàng chục triệu đô mỗi ngày. Alibaba thì với thị phần 53% về mua bán mạng ở TQ sẵn sàng ép đặt những luật chơi riêng cho những nhà cung cấp có lợi cho mình và bất lợi cho đối thủ. Alibaba là công ty khuyến khích người làm cho mình làm theo thời gian 996 (mỗi ngày từ 9 giờ sáng tới 9 giờ tối, 6 ngày một tuần), bóc lột tới bến. 72 tiếng làm việc một tuần lâu dài tạo những tai hại tinh thần cho người làm việc và những hệ quả xấu về sức khỏe.

– Mỹ và Trung Hoa là hai cường quốc đối diện với sự già nua của dân số. Nhưng với số sinh con trung bình của một phụ nữ Mỹ hiện tại khoảng 1.7 thì TQ là 1.3, thuộc loại thấp nhất thế giới. TQ đang trả giá cho chính sách

một con trong 40 năm trước và với đà sụt giảm dân số trong 30 năm nữa TQ sẽ thiếu hụt mấy trăm triệu người lao động. Trước mắt một gánh nặng xã hội phải lo toan cho quá nhiều người già. Một cặp vợ chồng con một giờ phải vác gánh nặng lo cho tới 4 người già cả hai bên. Khi xã hội giàu lên thì người ta ít có con, giới trẻ TQ vốn được nuông chiều là con một giờ cũng chẳng tha thiết gì với chuyện con cái nhất là mưu sinh ở những thành phố lớn cũng đã quá ư khó khăn. “Chưa giàu đã già” là quả bom nổ chậm.

Ông Tập, lúc còn là một cán bộ trung cấp năm 1985 trong một chuyến thăm viếng để học hỏi về nông nghiệp đã ở Iowa hai tuần với một gia đình người Mỹ. Sau này khi đã lên đến đỉnh cao quyền lực ông mời gia đình này qua TQ và đối đãi như thượng khách. Điều đó cho thầy ông là một người biết trọng lễ nghĩa. Chuyến đi đó cho ông thầy được đời sống nông thôn ở Mỹ, nơi chỉ hơn 3 triệu người có thể nuôi một nước Mỹ hơn 300 triệu với ê hề lương thực, còn xuất khẩu ra toàn thế giới. Ông Vương Hồ Ninh, Trường ban tư tưởng trung ương, một trong 7 người trong Ủy viên Bộ chính trị đương nhiệm được xem như một quân sư cho ông Tập. Ông gần như là nhân vật thứ 2 trong thang quyền lực ở TQ và đã ở Mỹ gần sáu tháng vào 1988 lúc ông còn làm Giáo sư trẻ nhất ở đại học Fudan. Với số tiền tài trợ ít ỏi, ông Vương đi thăm mấy chục tiểu bang, nhiều đại học nổi tiếng ở Mỹ. Cho dù nước Mỹ lúc đó đang thời kì cực thịnh sau những kích thích kinh tế của TT Reagan và TQ còn nghèo, xe đạp còn đầy đường ở Bắc Kinh, ông Vương quyết định trở về. Ông viết những suy nghĩ từ chuyến đi và xuất bản cuốn sách “America against America” vào năm 1991 lúc Liên Xô sụp đổ.

Vào thời điểm những triết gia như Fukuyama nghĩ lịch sử đã chấm dứt, Vương cho rằng nền tảng của xã hội Mỹ dựa trên chủ nghĩa cá nhân (liberal individualism) và càng ngày chủ nghĩa tự do cá nhân càng tiến thì bình đẳng xã hội (social equality) càng bị triệt tiêu. Tự do cá nhân càng lớn thì cá thể trong xã hội sẽ có nhiều khuynh hướng khác nhau dẫn tới toàn xã hội đánh mất giá trị cốt lõi cũng như truyền thống của mình. Mất đi giá trị cốt lõi xã hội sẽ suy yếu. Một khi tự do cá nhân được tôn trọng, người Mỹ gốc Châu Phi có thể nhìn lịch sử nước Mỹ qua lăng kính của chủ nghĩa nô lệ man rợ và những hệ lụy tới ngày nay, ngược lại những người da trắng theo đạo Tin Lành nhìn lịch sử nước Mỹ như một câu chuyện thần kỳ của những người bị áp bức đi tìm đất hứa, một dân tộc được Chúa chọn.

Liệu hai khuynh hướng đó có hòa hợp với nhau trong đó cá nhân có tự do lựa chọn? Tự do vô độ trong thương trường sẽ dẫn tới bất bình đẳng xã hội, người giàu sụ và kẻ nghèo mạt. Tự do cá nhân kiểu Tây Phương trong chiều hướng của những thập kỷ vừa qua từ phong trào nữ quyền, nhân quyền, LBGT… sẽ dẫn tới sự đa cực trong xã hội, sẽ tạo ra những đợt sóng ngầm, cho dù bề mặt thịnh vượng nhưng không thể giải quyết rốt ráo những vấn đề vì mỗi cá nhân đều có những đòi hỏi riêng để thỏa mãn tự do cho riêng mình. Vương cho rằng tự do cá nhân (liberal individualism) sẽ dẫn tới tự do triệt tiêu cá nhân (nihilistic individualism) khi cá nhân tự đánh mất và phủ nhận truyền thống của mình cũng như nghi hoặc về quá khứ. Vương Hỗ Ninh rất giỏi tiếng

Pháp và biết rằng những giá trị của thời đại Phục hưng, về thế kỉ Khai sáng ở Âu Châu đã làm Tây Phương phát triển không có đối thủ trong nhiều thế kỉ.

Nếu xã hội Mỹ đánh mất những giá trị đó qua sự hồ nghi của mỗi cá nhân trong tự do chọn lựa thì sự gắn kết sẽ không còn. Cuốn sách của Vương gần như một lời tiên tri. Nước Mỹ trong mấy mươi năm qua hầu như không thể giải quyết được những vấn đề cấp bách như sắc tộc, di dân, súng đạn, ma túy, y tế, giảm thiểu khoảng cách giàu nghèo. Cuộc tấn công vào toà nhà Quốc hội được xem như một thí dụ cho lý thuyết của Vương. Sự đa cực dẫn tới những nhóm dân chúng chẳng còn gì chung. Hai Đảng Cộng hoà và Dân chủ hầu như chẳng bao giờ đồng ý với nhau điều gì. Ngay cả trong Đảng Dân chủ hay Cộng hòa cũng chia năm sẻ bảy. Sự chia rẽ ngập sâu vào nhiều gia đình, bạn bè làm suy yếu quốc gia: America against America!

Nói như Tôn Tử, biết người biết ta, trăm trận trăm thắng. Vương, một Giáo sư 33 tuổi đã hiểu những mâu thuẫn của xã hội Mỹ và bây giờ là người hoạch định chủ thuyết “Giấc mơ Trung Hoa và Thịnh vượng chung” cho ông Tập.

Với những suy nghĩ về nước Mỹ như thế Vương Hồ Ninh cho rằng nền dân chủ tư sản và sự tự do bình đẳng kiểu Tây Phương không phải là một giải pháp cho Trung Hoa. Vương muốn một nhà nước trung ương tập quyền vững mạnh, trong đó tự do cá nhân

là thứ yếu nhường chỗ cho đồng thuận tập thể. Và để kết nối những cá nhân thì có gì tốt hơn một giá trị cốt lõi của chủ nghĩa dân tộc Trung Hoa: Giấc mơ Trung Hoa ra đời.

Vương tượng trưng cho trào lưu tập quyền toàn trị trong giới cai trị TQ. Lịch sử Trung Hoa củng cố niềm tin đó, từ Tần, Hán, Nguyên, Minh, Thanh, lúc nào Hoàng đế vững mạnh thì bốn phương phẳng lặng hai kinh vững vàng. Loạn sứ quân cuối thời nhà Thanh và sau cách mạng Tân Hợi vẫn còn là một ám ảnh khi một Trung Hoa hèn yếu bị xẻ thịt bởi liệt cường Tây Phương. Chiến tranh Nha phiến, Thượng Hải trở thành tô giới, nhượng Đài Loan, Hồng Kong, Macau… cho ngoại quốc đối với nhiều người Hoa là những điểm ô nhục cho nước họ.